

ОРГАНІЗАЦІЙНА ОСНОВА ДЕРЖАВИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Пікуля Тетяна Олександрівна,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри теорії держави та права

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

pikulia.tatyana@gmail.com

Вступ. Механізм держави є одним із сталих державно-правових явищ, що починаючи із 20-х років XX ст.. знайшло своє відображення у вітчизняному понятійно-категоріальному апараті юриспруденції. Але й досі точаться суперечки серед науковців щодо визначення його сутності та змісту [1, с. 10-12].

Актуальність нашого дослідження полягатиме у конструктивно-критичному осмисленні найбільш поширених точок зору науковців відносно даної проблематика та спробі, використовуючи власні напрацювання з відповідного питання, запропонувати альтернативний підхід щодо розуміння категорії «механізм держави».

Мета роботи. Запропонувати ретроспективний огляд основних методологічних підходів у сфері юриспруденції відносно поняття «механізм держави». Інтерпретувати поняття «механізм держави» з точки зору системного методу пізнання.

Матеріали і методи. Методологічну основу дослідження становлять наукові праці державознавців радянської доби, таких як: В.В. Копейчикова [2], В.Ф. Погорілка [3], Ю.А. Тихомирова [4], Л.П. Юзькова [5]. А також сучасного покоління: В.С. Нерсесянса [6], О.В. Ракул [7].

Організаційна основа держави розглянута за допомогою таких методів пізнання: структурно-функціонального, діяльнісного та системного.

Результати та обговорення. У вітчизняній юридичній літературі 80-х рр. намітився структурно-функціональний підхід до визначення даного поняття [5, с. 37]. При такому підході розкривається не тільки організаційна основа побудови того або

іншого державно-правового інституту (процесу, явища), і його динаміка, напрямки діяльності [8, с. 153]. При визначенні механізму держави, також, досить чітко проявляється вказаний вище підхід. Автори підручника з теорії держави і права, використовуючи структурно-функціональний підхід, розглядають механізм держави, як «цілісну ієрархічну систему державних органів, закладів, підприємств, за допомогою яких здійснюється державне управління суспільством і захист його основних інтересів» [9, с. 67].

Деякі автори, підкреслюють, що поняття «механізм держави» є системоутворюючим для сприйняття його як цілісного явища. Воно дозволяє пов'язати елементи держави в структурно-функціональний «вузол» і надати їм динамічності. Під механізмом держави розуміють структурно оформлену систему засобів державного впливу на суспільні процеси, яка складається з таких елементів: державних органів; публічних служб і корпорацій; процедури прийняття державних рішень; ресурсного забезпечення [10, с. 107].

Близький, але не рівнозначний зазначеному існує підхід згідно якому, розрізняють поняття «механізм держави» та «механізм функціонування держави» [11]. Використовуючи термін «механізм держави» розуміють структуру (елементи) держави у статиці, як такі. Кажучи про функціонування держави, про взаємозв'язок, взаємодію державних органів застосовують категорію «механізм функціонування держави». В такому контексті зміст поняття «механізм функціонування держави» збігається з сутністним змістом попереднього підходу до розуміння категорії «механізм держави», як системи засобів державного впливу на суспільні процеси (державних органів; публічних служб і корпорацій; процедури прийняття державних рішень; ресурсного забезпечення).

Разом з тим, елементний склад понять «механізм держави» (у першому підході) і «механізм функціонування держави» (у другому підході) не збігаються. Під механізмом функціонування держави розуміють всю сукупність внутрішніх факторів, інститутів, засобів, які забезпечують дію складових елементів держави в їхньому взаємозв'язку. Характеризуючи названий механізм дають відповідь на три питання: що призводить до дії державу; що пов'язує один державний орган з іншим; що сприяє

або, навпаки, гальмує реальне виконання функцій тим чи іншим органам держави.

Безперечно, при такому підході до механізму держави більш повно відображаються державні явища та важелі стійкого функціонування держави. При усій важливості державних органів, які утворюють державний апарат, ними неможна обмежувати обсяг даного поняття. Одним з найбільш вагомих доказів є конституційні характеристики держави.

На сучасному етапі розвитку юридичних знань, користуючись напрацюваннями дослідниці О. Ракул, усю різноманітність підходів до визначення поняття «механізм держави» можна поєднати у три основні концепції: механістичну, діяльнісну та організаційну. Відповідно до першої, механізм держави визначають як метод, спосіб функціонування державних органів. Згідно діяльнісної концепції – це сукупність станів і процесів, послідовність дій, процес функціонування держави. Відповідно до третьої – механізм держави можна розглядати як систему державних органів, установ і організацій, об'єднаних метою реалізації функцій держави.

Незважаючи на окремі позитивні аспекти вищезазначених концепцій вважаємо, що найбільш адекватно та комплексно підійти до вивчення сучасного стану організації публічної влади у суспільстві дозволить системний підхід.

По відношенню до України зазначений підхід, без сумніву, є актуальним, бо державна система України знаходиться на етапі свого активного розвитку (реформування). Спостерігається процес системних перетворень в організації роботи апарату держави та в інших державних інститутах. Державно-правовим соціальним системам притаманна постійна організаційна та функціональна нестабільність, яка безпосередньо відбивається на розвитку та функціонуванні підсистемних соціальних утворень: системи освіти, науки, культури, охорони здоров'я, правоохорони тощо.

Такий підхід до розуміння механізму держави (системний підхід) є підставою для висновку, що категорія механізм держави у наш час набуває нової суті і змісту. Внаслідок чого потребує свого (самостійного) визначення для подолання термінологічного розмаїття й більш точного (відповідного) відображення сутності сучасного розуміння поняття «механізм держави». Найбільш повно відповідає б

зазначеним вимогам, на нашу думку, категорія «державна система». Доцільність введення до наукової термінології нового поняття обумовлене тим, що: по-перше, у сучасній науковій літературі термін «механізм держави» набував подвійного змісту. З одного боку під категорією «механізм держави» розуміють: державні органи, державні установи і підприємства (відповідно до теорії В.В. Копейчикова), з іншого - усю сукупність державно-правових явищ, включаючи державний апарат, державні установи і підприємства (такої точки зору, наприклад, дотримується авторський колектив підручника «Конституційне право України», під редакцією професора В.Ф. Погорілка); по-друге, термін «механізм держави», як система державних організацій (апарат держави, державні установи і підприємства), набув теоретичного обґрунтування та практичного поширення за радянських часів коли саме ці державні організації були уособленням держави, її матеріальною основою, за допомогою якої остання функціонувала й існувала [12].

Висновки. Враховуючи вищезазначене, необхідно зробити висновок, що, по-перше, на сучасному етапі державотворення у науковій літературі утверджується і не викликає заперечень новий підхід до визначення поняття «механізм держави», а саме, як системи не тільки державних органів, державних установ і підприємств, а й інших інститутів держави, наприклад: бюджетна, грошова і банківська системи, державна власність, системи охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, науки, культури тощо;

по-друге, у світовій науковій думці утвердився системний підхід до розгляду будь-яких процесів та явищ, відповідно до якого під механізмом держави доцільно розуміти соціальну систему, а саме державно-правову систему, як складову підсистему більшої соціальної системи – суспільства;

по-третє, державна система – це система державних інститутів, які складають її організаційну основу: організаційно-політичну, організаційно-економічну, організаційно-соціальну й організаційно-культурну (духовну), за допомогою якої держава створює і підтримує у «працездатному» стані організаційні та правові умови для розвитку і функціонування матеріальних, соціальних, духовних потреб громадянського суспільства.

Список літератури

-
1. Пікуля Т.О. Механізм держави (ретроспективний огляд та сучасні наукові тенденції визначення) // Науковий журнал «Право і суспільство». – 2010. – № 2. – С. 9-15.
 2. Копейчиков В.В. Механизм Советского государства. – М.: Юрид. лит., 1968. – 215 с.
 3. Конституційне право України / За редакцією доктора юридичних наук, професора В.Ф. Погорілка. – 2-ге доопрацьоване видання. К.: Наукова думка, 2000. – 732 с.
 4. Тихомиров Ю.А. Механизм социального государственного управления // Советское государство и право. – 1975. – № 4. – С. 20-27.
 5. Юзьков Л.П. Государственное управление в политической системе развитого социализма. – К.: Вища школа, 1983. – 156 с.
 6. Нерсисянц В.С. Теория государства и права. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА . М), 2001. – 272 с.
 7. Теоретичні засади удосконалення діяльності державного апарату України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Ракул; Нац. акад. внутр. справ. — К., 2010. — 17 с.
 8. Атаманчук Г.В. Государственное управление: проблемы методологии правового исследования. - М.: Юрид. лит., 1975. - С. 153.
 9. Скакун О.Ф., Подберезький М.К. Теорія держави і права: Експериментальний підручник. – Харків, 1996. - С. 67.
 10. Теория государства и права / Под ред. В.К. Бабаева. – М.: Юристъ, 2002. – 592 с.
 11. Русский Гуманитарный Интернет-Университет. Библиотека учебной и научной литературы. Microsoft Internet Explorer.
 12. Пікуля Т.О. «Сучасна інтерпретація поняття «механізм держави» // Національне та міжнародне право в сучасному вимірі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 28-29 вересня 2012 року. – у 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. –ч.1.